

İribuynuzlu cins heyvanların bazar dəyərinin qiymətləndirilməsi metodologiyası

İribuynuzlu cins heyvanların bazar dəyərinin qiymətləndirilməsi metodologiyası — heyvandarlıq sahəsində investisiya qərarlarının verilməsi, sığorta məqsədləri, vergi və ya subsidiya hesablamaları üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Aşağıda bu qiymətləndirmə prosesinə dair əsas metodologiya təqdim olunur.

1. Qiymətləndirmənin məqsədi

- ✓ Satış məqsədli
- ✓ Sığorta
- ✓ Miras bölünməsi
- ✓ Kərmızıit təminatı
- ✓ Dövlət dəstəyi və subsidiya

2. Heyvanın Əsas Göstəriciləri

Qiymətə təsir edən əsas amillər:

Faktor	İzah
Cinsi (damazlıq/səmtli)	Ətlik (hereford, aberdeen-angus), südlük (holştin, cersi). Buğalar və düyələr fərqli qiymətləndirilir Damazlıq heyvanların dəyəri daha yüksək olur.
Yaşı	Optimal yaş aralığında olan heyvanlar daha dəyərlidir. 2–5 yaş arası heyvanlar daha çox qiymətlidir
Canlı çəkisi	Kilosu və əzələ kütləsi – qiymətə ciddi təsir edir.
Süd verimi (sağmal inəklərdə)	Yüksək verimli inəklər daha çox dəyərə malikdir.
Genetik göstəricilər	Süni mayalanma və seleksiya nəticələri əhəmiyyətlidir.
Səhiyyə vəziyyəti	Sağlamlıq sertifikatı olan heyvanlar üstün tutulur.
Nəsil göstəriciləri	Damazlıq xəttə aid olması qiyməti artırır.
Reproduktiv vəziyyəti	Boğaz, sağmal, boş və s.
Hazırkı bazar qiyməti (kq üzrə)	Yerli heyvan bazarlarından götürülür
Fizioloji vəziyyət	Boğazlıq, sağım dövrü, sağlamlıq durumu
Məhsuldarlıq	Süd verimi, ət çıxarımı, dölləmə qabiliyyəti
Baxım şəraiti	Heyvanın sağlamlığına və potensialına təsir edir

3. Bazar Araşdırması

- ✓ Yerlik bazar qiymətləri – Fermer bazarlarında və auksionlarda satış qiymətləri.
- ✓ Rəsmi statistika – Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyi (AKİA) kimi qurumların məlumatları.

- ✓ Onlayn platformalar – heyvanların satış saytları (məs., fermer.az, agroinfo.az və s.).
-

4. Qiymətləndirmə yanaşmaları

a. Bazar (müqayisəli) yanaşması

- ✓ Eyni tipli heyvanların bazardakı son satış qiymətləri ilə müqayisə edilir.
- ✓ Cins, çəkisi, sağlamlığı və yaşı kimi fərqlərə görə düzəlişlər tətbiq edilir.

Müqayisə oxşar heyvanların bazardakı qiymətləri əsasında aparılır.

Aşağıdakı amillər nəzərə alınır:

- ✓ cinsi (ırqı)
- ✓ yaşı
- ✓ cinsi (erkək/dişi)
- ✓ diri çəkisi
- ✓ məhsuldarlığı (ətlik/südlük)
- ✓ çoxalma qabiliyyəti

Yanaşmanın üstünlüyü: Praktiki və real vaxtdır.

Çatışmazlıq: Subyektivlik və məlumat azlığı riski.

b. Gəlir yanaşması

- ✓ Heyvandan gələcəkdə əldə olunacaq gəlir (süd və ya ət istehsalı, bala satışı və s.) proqnozlaşdırılır.
- ✓ Bu gəliri cari dəyərə diskontlaşdırılaraq hesablanır.

Heyvandan gözlənilən gəlir əsasında qiymətləndirmə:

- ✓ inəklər üçün – süd hasilatı və südün qiyməti
- ✓ buğalar üçün – ət çıxarımı və nəsilvermə qabiliyyəti

Bu metod fermer təsərrüfatlarında və sığorta şirkətlərində tətbiq olunur.

Xüsusilə süd və damazlıq istehsalı üçün nəzərdə tutulan heyvanlar üçün:

- ✓ Gələcək gəlirlərin diskontlaşdırılması (Net Present Value) metodu.
- ✓ Məs.: Gələcək 5 ildə inəyin südündən gözlənilən gəlir – xərclər = xalis gəlir → cari dəyəri hesablanır.

c. Xərc yanaşması

- ✓ Heyvanın bu mərhələyə qədər alınması və ya yetişdirilməsi üçün çəkilmiş xərcləri hesablanır (yem, baytarlıq, işçi qüvvəsi və s.).
- ✓ Dəyər artımı və ya amortizasiya ilə düzəliş edilir.

Heyvanın alınması və ya yetişdirilməsinə çəkilən xərclər (yem, baytar, süni mayalanma, qulluq və s.) əsasında hesablanır. Bu yamnaşma əsasən yeni doğulmuş və ya bazardan alınmış gənc heyvanlar üçün istifadə olunur.

Heyvanın bu günə qədər böyüdülməsi üçün çəkilən xərclər əsasında hesablanır:

- ✓ yem xərcləri
- ✓ baytarlıq xidmətləri
- ✓ əməkhaqları
- ✓ infrastruktur (damlar, avadanlıq və s.)

5. Əlavə dəyərləndirmələr

- ✓ Sığorta dəyəri – Müxtəlif sığorta şirkətlərinin təklifləri nəzərə alınmalıdır.
- ✓ Subsidiyaya uyğunluq – Dövlət dəstəyi almaq üçün qiymətləndirmə standartlara uyğun aparılmalıdır.
- ✓ Ekspert qiymətləndirməsi – Azərbaycan Qiymətləndiricilər Palatasına üzv olan və uyğun istiqamət üzrə itisaslaşmış qiymətləndiricilərdən rəy alınması tövsiyə olunur.

6. Prosesin sənədləşdirilməsi

Aşağıdakılar qeyd edilir:

- ✓ Məlumatların mənbəyi (bazarda satışlar, fermerlər, onlayn elanlar)
- ✓ Qiymətləndirmə tarixi
- ✓ Ehtimal edilən fərziyyələr
- ✓ Tətbiq edilmiş düzəlişlər

7. Mütəmadi yenilənmə

Mal-qaranın dəyəri aşağıdakılara görə dəyişə bilər:

- ✓ Bazar tələbi
- ✓ Yem qiymətləri
- ✓ Hava şəraiti
- ✓ Epidemiya və xəstəliklər

Dəyərin mütəmadi yenilənməsi onun düzgünlüyünü təmin edir.

8. Hesablama nümunələri

8.1.Xərc yanaşması ilə diri çəkiyə əsaslanan metod

- ✓ Sadə və geniş istifadə olunan yanaşmadır:
- ✓ Dəyər = Diri çəki $\times$ 1 kq üçün qiymət
- ✓ Amma cins, fiziki vəziyyət və s. amillər nəzərə alınmalıdır.

8.2.Xərc yanaşması ilə ətlik bir iribuynuzluheyvan üçün bazar yanaşması ilə dəyərin hesablanması:

- ✓ Canlı çəki: 500 kq
- ✓ Bazar qiyməti: 1 kq üçün 2.50 azn
- ✓ Ümumi dəyər: $500 \times 2.50 = 1,250$ azn
- ✓ Zərurət olduqda düzəlişlər tətbiq edin:
- ✓ Yüksək genetik potensiala görə əlavə qiymət
- ✓ Yaşa, qüsurlara və ya zəif fiziki göstəricilərə görə endirim

8.3.Xərc yanaşması ilə ətlik heyvanın bazar dəyərinin hesablanması:

Heyvanın dəyəri = Diri çəki (kq) $\times$ 1 kq üçün qiymət $\times$ Düzəliş əmsalları (irq, vəziyyət və s. üzrə)

8.4. Gəlir yanaşması ilə südlük iribuynuzlu heyvanın bazar dəyərinin hesablanması

Verilənlər:

- ✓ İnək gündə 20 litr süd verir
- ✓ 1 litr südün satış qiyməti: 0.70 AZN
- ✓ Südvermə dövrü: 300 gün/il
- ✓ İllik yem, baytar, qulluq xərcləri: 2,000 AZN
- ✓ Gəlirlərin proqnoz dövrü: 5 il
- ✓ Diskont dərəcəsi (diskont faizi): 10% (0.10)

1. İllik xalis gəlirin hesablanması

Gündəlik süd: 20 litr

İllik süd: $20 \times 300 = 6,000$ litr

İllik gəlir: $6,000 \times 0.70 = 4,200$ AZN

Xərclər: 2,000 AZN

Xalis illik gəlir = $4,200 - 2,000 = 2,200$ AZN

2. Gəlirin cari dəyərinin hesablanması (5 il üzrə)

Xalis gəlir = 2,200 AZN / il

Diskont dərəcəsi = 10% (0.10)

İndi 5 illik gəlirin indiki dəyərini hesablayaq:

$$PV \sum_{k=1}^5 (2200 / (1 + 0.1))$$

$$PV = 2200 / 1.10 + 2200 / 1.21 + 2200 / 1.331 + 2200 / 1.4641 + 2200 / 1.6105$$

$$PV \approx 2000 + 1818 + 1653 + 1502 + 1365 = 8,338 \text{ AZN}$$

Nəticə:

Bu iribuynuzlu südlük inəyin gəlir yanaşması ilə təxmini bazar dəyəri: 8,338 AZN təşkil edir.

8.5. Bazar (müqayisə) yanaşması ilə bir buğanın bazar dəyərinin hesablanması

“Şəfəq” adlı 4 yaşlı, qeydiyyatdan keçmiş Angus cinsli buğanın bazar dəyərini təyin etmək sifarişi alınıb. Bu məqsədlə bazar (müqayisəli) yanaşmasından istifadə edilir. Bu yanaşma, bənzər (analoq) heyvanların son satışlarına əsaslanır.

1. Müqayisə edilə bilən satışları tapmaq

Ətraf bölgədə oxşar buğaların son satışlarını araşdırırsınız. Aşağıdakı məlumatları tapırsınız:

Buğanın Adı	Yaş	Cins	Qeydiyyatlı	Satış Qiyməti	Satış Tarixi	Yer
Qırmızı Maral	4	Angus	Bəli	4,500 azn	Mart 2025	Yaxın rayon
Böyük Ceyran	5	Angus	Bəli	4,200 azn	Fevral 2025	Yerli hərrac
Qara Cüyür	4	Angus	Bəli	4,800 azn	Mart 2025	Regional sərgi

2. Fərqlərə görə düzəlişlər

"Şəfəq" haqqında:

- ✓ 4 yaşındadır (Qırmızı Maral və Qara Cüyür ilə eyni)
- ✓ Qeydiyyatdan keçmiş Angus cinsidir
- ✓ Sağlamdır və yaxşı fiziki quruluşa malikdir
- ✓ Nəsilvermədə sübut olunmuş performans var

Müqayisələr:

- ✓ Qırmızı Maral – çox bənzərdir → düzəliş yoxdur
- ✓ Böyük Ceyran – bir az yaşlıdır → dəyər bir qədər artırılır

- ✓ Qara Cüyür – sərgidə satılıb → qiyməti bir qədər yüksək ola bilər

Düzəlişlərdən sonra qiymətlər belədir:

- ✓ Qırmızı Maral: 4,500 azn (dəyişiklik yoxdur)
- ✓ Böyük Ceyran: 300 azn artırılır → 4,500 azn
- ✓ Qara Cüyür: 300 azn azaldılır → 4,500 azn

3. Dəyər təyin edilir:

Orta düzəldilmiş qiymət: $(4,500 + 4,500 + 4,500) / 3 = 4,500 \text{ azn}$

Nəticə: “Şəfəq” buğasının hesablanmış təxmini bazar dəyəri: 4,500 azn

Bu, indiki bazar şəraitinə əsasən məntiqli bir təxmindir. Əgər heyvanda sağlamlıq və ya məhsuldarlıqla bağlı problem yoxdursa, bu qiymət uyğun sayılır.